

Hukuk ve Özgürlük Mücadelesine Adanmış Bir Ömür: Kâzım Berzeg*

Haldun Barış**

Giriş

Kâzım Berzeg, 1938 yılında Samsun'da doğmuştur. 7 Şubat 2016 tarihinde aramızdan ayrılan Kâzım Berzeg, hukukçu, avukat ve düşünce adamı kimliği ile tanınmıştır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki eğitimine başlanana kadar Samsun'da yaşayan ve eğitimini Samsun'da sürdüren Kâzım Berzeg, üniversite eğitimi için İstanbul'a gelmiş ve sonrasında avukatlık ve çiftçilik mesleklerini sürdürmek için Samsun'a dönmüştür. Ayten Berzeg ile evleninceye kadar Samsun'da çiftçilik ve avukatlık yapan Kâzım Berzeg sonrasında ise Ayten Berzeg'in memuriyetinden ötürü Ankara'ya yerleşmiştir. (Berzeg, 2012) Ankara'da bir süre DSİ'nin avukatlığını ve hukuk müşavirliğini yapmıştır. Sonrasında ise kendi ifadesiyle memuriyette kalmayı kendisine yakıştıramadığından serbest avukatlığa geçiş yapmıştır. İlk makalelerini, Forum Dergisi'nde yayımlayan Kâzım Berzeg farklı dergilerde de makaleler yayınlamıştır. Sonrasında Liberal Düşünce Topluluğu'nun ve Liberal Düşünce Dergisi'nin kurucuları arasında yer almıştır. Onun hayatı, bu yazıda da irdeleyeceğimiz üzere özgürlük ve hukuk mücadelesi ile geçmiştir.

Kâzım Berzeg'i tanıyanların anlattıklarında çok bariz bir başka özellik daha öne çıkmaktadır. Onun ne kadar nezaketli ve mütevazı birisi olduğu onu tanıyan herkesçe dile getirilmiştir. Benim onun yazılarından çıktığım bir başka incelik ise müzik ile ilgili olduğudur. "Beethoven, Çağdaşlık,

*Liberal Düşünce Topluluğu tarafından, merhum Kâzım Berzeg'in anısına ailesinin katkılarıyla düzenlenen 2021 Makale Yarışmasında jüri üyeleri tarafından Üçüncülük Ödülüne layık görülmüştür.

**Stajyer Avukat | 2021 Kâzım Berzeg Makale Yarışması Üçüncüsü
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 26, Sayı: 101, Kış 2021, ss. 225-232.

Laiklik, İslamcılık, Osmanlıcılık” başlıklı yazısında ve diğer pek çok yazısında bu özelliği açıkça gözlemlenebilmektedir.

Giriş kısmında, ona dair kafamda oluşan şahsiyeti canlandırırken mutlaka değinmem gereken bir başka hususu da ifade etmek istiyorum. Henüz, beş yıllık fakülte maceramı saymazsak, yedi aylık bir hukukçu olarak hukuk camiasına dair gözlemediğim bu camianın düşünce ve aksiyon yönünün (aynı anda bulunmasının) eksikliğidir. Camiamız, hakim-savcıların memurluğa büründüğü; avukatların büyük bir kısmının işi ticarete döndürdüğü; akademinin ise bir yandan açtıkları ofislerle bu pastadan pay alma girişimlerinin sonucu ile kavrulmaktadır. Oysa Berzeg’e dair okumalarımda onun bu ülke için ve hukuk camiamız için ne kadar değerli birisi olduğunu bir kez daha gördüm. Samsunlu bir Çerkes olan Sayın Berzeg (Ajans Kafkas Kâzım Berzeg için Yalnız Şövalye ifadelerini kullanmıştır); Kafkasya’ya dair çalışmalar yapıp bunu ABD Başkan Yardımcısı ile yüz yüze görüşecek kadar değerli bir aksiyon ve düşünce adamıdır. (Çetinbaş, 2016) Öte yandan, hukuk ofisinin bir odasını, Liberal Düşünce Topluluğu’na tahsis etmiştir. Bu yönüyle o Türkiye’de düşünceye dair oldukça büyük bir adımın doğuşuna sadece fikirleri ile değil maddi-manevi fedakârlıklarıyla da destek olmuştur. Günümüzde ülkemizde az sayıda kaliteli düşünce kuruluşu vardır ve dünyada en etkili 100 düşünce kuruluşu listesine giren LDT bunlardan birisidir.(2019 Düşünce Kuruluşları İndeksi) Bu mirasta Kâzım Berzeg’in payı elbette ki büyüktür.

Avukatlığın yanı sıra çiftçilik de yapan Sayın Berzeg, bu yönüyle de bir Anadolu insanıdır. Öte yandan Anadolu insanının çektiği sıkıntıları, bir tarım ülkesinin tarım sisteminin ne denli bozuk olduğunu görmekle kalmamış, Türkiye’deki tarım sistemine dair çalışmalar da yapmıştır. Bu çalışmalar sadece düşüncede de kalmamış, aksiyona da yansımıştır: Baraj inşaatı sırasında köylülerin arazileri kamulaştırıldığında ve bedelleri taksitli ödemesi kabul edildiğinde o bu durumu kabul etmemiş, iç hukuk yollarından sonuç alamayınca durumu AİHM’ye taşımıştır. O yıllarda oldukça büyük bir adım sayılabilecek bu davayı okurken ona dair hayranlığımın arttığını bir kez daha ifade etmeliyim.

Böyle bir şahsiyetin hayatını ve fikirlerini okurken mesleğinin başında bir hukukçu olarak heyecanlandığımı ve ona dair okuduğum her yazıda hayranlığımın daha da arttığını ifade etmem gerekir. Yazımın bütününe okuduğunuzda, bu dediğimin hamaset olmadığını, gerçekten her hukukçunun örnek almak isteyeceği bir üstad, meslek büyüğü olduğunu göreceğinize eminim. Açıkçası ben, onun sadece fikirleri ve bıraktığı eserlerle tanışabildiğim için

biraz da hüzünlüyüm. Onunla el sıkışabilmek, muhabbet edebilmek ve böyle bir meslek büyüğünden tavsiyeler dinleyebilmeyi çok isterdim.

Şimdi onun hukuk ve özgürlük mücadelesine daha yakından bakabilmek için hukuk ve özgürlük fikirlerinden öne çıkanları inceleyelim:

A. Hukuk Üzerine Öne Çıkan Düşünceleri

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra serbest avukatlık mesleğini icra eden Kâzım Berzeg sonrasında bir süre kurum avukatlığı ve hukuk müşavirliği yapmıştır. Ancak sonrasında tekrardan serbest avukatlığa dönmüştür.

Berzeg avukatlık mesleğini icra ederken bir yandan da entellektüel mücadelesini sürdürmüştür. İçinde bulunduğu hukuk sistemimizin sorunlarına çözümler aramış ve gelişmiş demokrasilerle karşılaştırmalar yapmıştır. Özellikle evrensel bir bakış açısını yakalayabilmiş olmasının yeri çok değerlidir.

Liberal Hukuk Anlayışı

Kâzım Berzeg'in hukuk anlayışı hiç şüphesiz hayatı boyunca savunduğu liberalizm temellidir. Kâzım Berzeg, iyi bir hukuk sisteminin veya bir hukuk devletinin ve ayrıca iyi bir ekonominin ferdiyetçi liberal felsefeye bağlı hukuk anlayışına sahip olması gerektiğini belirtir:

“Sonuç olarak, tekrar edelim: Demokratik nizam içinde nizamın ihlalini müeyyidelendirecek, bu suretle yürürlüğünü sağlayacak tek güç yargıdır. Çağdaş yargı da, devleti değil, adil olduğu ve insan hakkını koruduğu nisbette devleti de korumuş olur. Türk yargısı sandığımızdan çok daha önemli olan işlevini üstlenmedikçe, demokrasi, liberal ekonomi temel gücünden mahrum kalır. Çağdaş demokrasinin olduğu gibi, çağdaş hukuk nizamının da felsefi temeli liberalizmdir.” (Berzeg, 2019: 104)

Mevzuattan Evvel Tatbikat

Berzeg hukuk sistemimizdeki bu önemli sorunu görebilmiş bir hukukçudur. DSİ'de avukatlık yaparken maaşından şikayetçi olan memurlara, şikayetçi olmamalarını, burada çalışmanın kendi tercihleri olduğunu vurgulamıştır. Berzeg, aynı yazısında ülkemizdeki hukukun tatbik edilmemesi problemine de değinmiş ve mevzuattan evvel sorunun bu olduğunu söylemiştir:

“DSİ'de “çok iş yapacağız ama mevzuatmüsait değil” lafını kaldırmak, bürokrasinin tamamında olduğu gibi, her birimin kanun tasarısı yapma israfına son vermek oldu. Bence Türkiye'de daima mevzuattan önce tatbikat sorunu vardı. Maaşımız az diyenlere, “beğenmeyen istifa eder” hatırlatmasını

yaptım. İdari tahkikatların, Sayıştay denetiminin çok sağlıklı olmadığını gördüm.” (Berzeg, 2012)

Ne yazık ki halen daha bu sorun ülkemizde devam etmektedir. Berzeg’in bu tespitinin bugün de ülkemizdeki sorunların çözülmesine katkı sağlayacağı göz ardı edilmemelidir.

“Anayasa Mahkemesi Yalnızca İnsan Hak ve Özgürlüklerinin Güvence Altına Alınması İçin Gerekli”

Ülkemizde Anayasa Mahkemesi’nin yeri ve gerekliliği hukukçuların çok tartışabildiği bir mesele değildir. Hatta, Anayasa Mahkemesi hukuk camiasında özgürlüklerin teminatı gibi algılanmaktadır. Oysa AYM’nin tarihine baktığımızda zikzaklı kararları, getiriliş tarihi veya günümüzde bile bazı politik sayılabilecek kararları dikkat çekmektedir. AYM gereklidir veya gereksizdir tartışmasına girmeden, bu yapının da varlığının tartışılabilmesi gerektiğini ifade ederken yıllar evvel AYM’yi eleştiren Üstad Kâzım Berzeg’in engin ufkunu bir kez daha anmak yerinde olacaktır. Kâzım Berzeg, AB ve Amerika ile birlikte karşılaştırarak yargısal denetimi savunmuş ancak AYM’yi ve konumunu da sorgulamıştır:

“Ben AYM’nin mevcudiyetine karşı değilim. Ama Türkiye’deki gibi değil. Mesela Fransa’da AYM yok, ama yargısal denetim var. Amerika’da da, İsveç’te de yargısal denetleme var, ama AYM yok. Bu ülkelerde yasamayı denetleme yetkisi var, ama mahkemeler parlamentoların alanına karışmamak için bu yetkilerini kullanmıyorlar. AYM yalnızca insan hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması için gerekli; devleti, Cumhuriyet’i korumak için değil. Çünkü Norveç, Danimarka, Belçika ve Hollanda cumhuriyet rejimiyle yönetilmemelerine rağmen buralarda insan hak ve özgürlükleri güvence altında. Bunların bir kısmında AYM de yok. Onun için AYM çıkıp da “Cumhuriyet’i koruyorum” diyemez. Böyle derse kendisinden beklenen işlevi yerine getirmiyor demektir. Cumhuriyet’i korumak parlamentonun görevidir. Parlamento isterse -rahmetli Adnan Menderes’in de dediği gibi- hilafeti dahi geri getirebilir.”(Berzeg, 2008)

Berzeg anayasaların ve yargısal denetimin bireyin özgürlüklerini ve mülkiyet gibi temel hak ve hürriyetlerini koruması gerektiğini ve bu bakış açısına sahip olması gerektiğini belirtmiştir.

Darbe Anayasaları Anti-Anayasadır

Ülkemizin anayasal serüveni ne yazık ki darbelerle örülüdür. Askeri tahakkümün uzun yıllar sürdüğü Türkiye’de askeri darbeler neticesinde yazılan anayasalar yıllarca ülkemizin kaderini oluşturmuştur. Ne yazık ki pek çok hukukçu bu duruma ses çıkarma cesaretini gösterememiş hatta bir kısmı

60 Darbesi'ni ve 61 Anayasası'nı övme gafletinde bulunmuştur. Böyle bir sistemde yürürlükteki bir anayasaya "yok hükmünde" demek ve darbeye, darbecilere ve darbe sistemine karşı olmak ancak hukuka, demokrasiye ve özgürlüklere yürekten inanmış bir kişinin düşüncesi olabilir.

Öte yandan Kâzım Berzeg, 28 Şubat döneminde ve yıllarca başörtüsü meselesinde de ülkemizde demokratik tavır sergileyebilen az sayıda entelektüelden birisidir.

Nitelikli Hukukçu Meselesi

Üstad Kâzım Berzeg, hukuk sistemimizdeki en önemli sorunlardan birisinin nitelikli hukukçu yetiştirilmesi sorunu olduğunu görmüş ve bu probleme eğilmiştir:

"On yedi yıl önceki bir yazımda da üstünde durduğum gibi, Türkiye'de, uzun süre, Hukuk Fakülteleri, başka yüksekokullara giremeyen gençlerin toplandığı bir depo olarak görülmüş, hukuk tatbikatçısının yetiştirilmesinde hiçbir özen gösterilmemiş, dünyayı tanıyıp öğrenmesine olanak verme yolunda hiçbir kapı açılmamıştır. Devlet, mühendisinden, astsubayına, bütün başka meslek grupları için, Avrupa'da, Amerika'da eğitim olanakları sağlamış, bunu yalnızca hukuk tatbikatçılarından esirgemiştir. Oysa Türkiye'nin çağdaşlık iddiaları, evvela Avrupa'dan aktarılan kanunlara dayandırılmıştır. Bu kanunlar, kaynak ülkelerle hiçbir ilişki kuramayan tatbikatçıların eline verilmiş, bu yüzden de, kaynak ülkelerdekinden çok farklı uygulanmıştır. Türkiye, halen, bu durumun henüz üzerinde durulmayan ancak incelendiğinde çok kolay anlaşılacak büyük sıkıntılarını ve zararlarını yaşamaktadır. Bu yüzden Türkiye'de hukuk devleti ilkesi uygulanamamaktadır." (Berzeg, 1996)

Gerçekten günümüzde de hissedilen bu büyük problem çözülmek bir yana git gide daha da artmaktadır. Avukatlık mesleğinin kalitesi ve saygınlığı günden güne erimekte ve mesleği ticaret olarak gören avukat sayısı artmaktadır. Stajyer avukatları mesleki anlamda yetiştirmek bir yana kişisel işlerine kullanabilen üstadlar (?), para dışında kaygısı olmayan hukukçular, mesleğini garanti görüp dosyaları doğru düzgün incelemeyen hakimler ve bunun sonucu olarak oldukça ağır işleyen yargı sistemimiz ciddi problemlerdir. Öte yandan devletçi ve son derece muhafazakâr bakış açısına sahip yargı mensupları özgürlükler aleyhinde kararlar vermekte ve ne yazık ki hukuk devleti ilkesine zarar gelmektedir. Berzeg bu sorunları tartışmış ve öneriler sunmuş bir hukukçudur.

Öte yandan Berzeg, hakimlerin evrensel bir bakış açısına sahip olabilmesi için yurtdışı eğitimlerine gönderilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Berzeg'in bu vurgusu çok önemlidir ve günümüzde de büyük bir ihtiyaçtır. Sahiden de bugün bile Adalet Bakanlığı'nda bir Genel Müdür sohbetimizde,

İngilizce bilen hakim-savcı bulmakta çok zorlandıklarını ifade etmişti. Üstad Berzeg'in bu önerisi dikkate alındığında bu sorunun çözümüne ve hukukçuların niteliğine önemli bir katkı sağlayacağı açıktır:

“En ileri hukuk sistemini kurmak ve yaşatmak isteğimizi devam ettireceksek hakimlerimizin yetiştirilmesine diğer meslek mensuplarından çok fazla ihtimam göstermek mecburiyetindeyiz. Bu sebeple, hakimlerin ve özellikle Danıştay üyelerinin yabancı dil bilgilerine önem verilmeli, diğer demokratik ülkelerin hukuk tatbikatını mahallinde inceleyebilmeleri için en geniş imkanları sağlamalıyız.» (Berzeg,2019: 174)

İdari Yargı Problemine Öneriler

Kâzım Berzeg *Liberalizm Demokrasi Kapıkulu Geleneği* adlı kitabındaki “İdari Yargı Meselesine Genel Bir Bakış” adlı makalesinde ülkemizdeki önemli bir problemi yine Batı demokrasileriyle kıyaslayarak ve tarihi örneklerle tartışmıştır. ABD’de yaşanan Adalet Devrimi örneğini, Fransa’daki Conseil D’etat örneğini veren Üstad Berzeg, o dönemde ombudmanlık önerisi ile ileri görüşlü bir hukukçu olduğunu göstermiştir. Ombudmanlık kurumu ülkemizde oldukça yeni bir kurumdur ve yeni yeni gelişmektedir:

“Menşei İsveç’te olan ve son yıllarda Kuzey Avrupa demokrasilerinde yaygınlaşan “Ombudman” müessesesi var. Hakim ve yargıç olmayan ombudmanlar, mesela İngiltere’de parlamento komiseri unvanıyla görev yapıyorlar.” (Berzeg, 2019: 173)

Öte yandan Berzeg’in idari yargı konusundaki en önemli vurgularından birisi ise yargının bir diktatörlük kurmayıp (hiç şüphesiz Türkiye’nin uzun yıllar problemi buydu) yürütmenin teşrii veya icrai faaliyetlerine müdahalede bulunmaması ve kendisini sınırlamasıdır.

B. Özgürlükler Üzerine Öne Çıkan Düşünceleri

Kâzım Berzeg, Atilla Yayla Hoca’nın ifadesiyle “entelektüel göç” yaşamamış ve hayatı boyunca hep liberal olarak tanınmış bir fikir adamıdır. Onun düşünce sisteminin kodlarında öncelikle fert/birey gelir. Bununla beraber, her liberal gibi bireylerin özgürlükleri onun için de en önemli hususlardan birisidir. Onun düşünce sistematüğünde hukuk kodları da ekonomik kodlar da devlete veya diğer organizasyonlara dair kodlar da hep bu çerçeve içerisindedir. Özgürlük, Berzeg’in hayat boyunca mücadelesini verdiği yegâne değerlerden birisidir. O, bu toprakların evlatlarının da özgürce yaşayabilmesine, özgürce düşünebilmesine inanır. Özgürlüğün olduğu yerde, insanın değerinin bilgisine ulaşılabilirliğinin farkındadır. Özgür toplumların, yaşanabilir, refah, insan haklarına saygılı toplumlar olduğunu bilmekte ve

bu toplumda bu değerlerin yeşermesi için hayatı boyunca mücadele etmiştir.

Onun liberalizm tanımını ise ferdiyetçiliğe ve hürriyetlere dayanmaktadır:

“Liberalizm ferdiyetçi ve hürriyetçidir. İnsanın maddi ve manevi yapısına hak ve hürriyetlerine saygı duyan, insana güvenen, insanı devlete adanan kurban değil, devleti insan ve insan topluluğunun ihtiyaçlarını karşılama vasıtası olarak gören sistemdir liberalizm. Düşünce, inanç, ifade vs. hak ve hürriyetlerinin kısıtlandığı yerde liberalizm yoktur.” (Berzeg, 2019: 42)

Kâzım Berzeg, özgürlükler noktasında insanı temele koyan anlayışın ülkemizdeki az sayıda temsilcilerinden birisidir. Kritik dönemlerde, pek çoklarının sessiz kalıp itiraz edemediği dönemlerde de o cesurca devletin vesayeti karşısında bireyi ve özgürlüklerini savunmuştur. 28 Şubat’a olan tavrı veya 80 Darbesine karşı tavrı bu cesaretin göstergesidir. Ülkemizde bir dönüşümün ancak her kesimin özgürlüğü, devletin sınırlılığını ve çoğulcu demokrasiyi benimsemesiyle gerçekleşebileceğini savunan Berzeg şu ifadelerle bu durumu özetlemektedir:

“Hangi partiden olursa olsun siyasi kadrolarımız evvela şu gerçeği tespit etmelidir. Batı demokrasilerinde rolü ve etkinliği bulunan siyasi partilerin tamamı, ferdiyetçi-liberal felsefenin harcı ile atılan temel üzerinde kurulmuşlardır. Bu harç insan özgürlüğü, insanın üstünlüğü, temel hak ve özgürlüklerinin dokunulmazlığı, devletin insana hizmet için kurulduğu ve var olduğu esaslarından oluşur.” (Berzeg, 2019:71)

Kâzım Berzeg İsviçre’yi Batı Demokrasisi’nin kalesi olarak gördüğü bir yazısında İsviçre’nin kodlarını sıralamıştır. İsviçre’nin kodlarında liberal bir demokrasi, çoğulculuk ve özgürlükçülük ile bireyi merkeze alan bir anlayışın bulunduğunu belirtmiştir. Öte yandan ülkemizin de bir imparatorluk geleneğinden geldiğini vurgulayan Berzeg bu özgürlükçülüğü ve çoğulculuğu savunmaktadır. Ona göre demokrasi ve özgürlükler bir devletin gücüdür.

Kürt sorununa da bu pencereden yaklaşan Üstad Berzeg Kürt sorununun çözümünün özgürlüklerden ve demokrasiden geçtiğini vurgular:

“İnancımı tekrarlıyorum; Kürt sorununun çözümünde de akla, ilme, idrake uygun tek yol vardır. Liberal demokrasiyi tüm unsurlarıyla içimize sindirmek, özgürlükçülükten ürkmemek, Türkiye’yi gecikmeden çağdaş liberal demokrasiye ulaştırmak...” (Berzeg, 2019:202)

Sonuç

Üstad Kâzım Berzeg’in hayatı hiç şüphesiz bir fikir ve mücadele hayatıdır. O, ülkemizin bir hukuk devleti olabilmesi ve özgürlüklerin kalesi olabilmesi için çalışmış ve mücadele etmiştir. Hiç şüphesiz onun düşüncesinin kodları, özgürlüklere, bireyi temele alan anlayışa, mülkiyet hakkının önemine,

hukukun üstünlüğüne, insan hak ve hürriyetlerine kısacası liberal demokrasiye dayalıdır. Öte yandan onu pek çok hukukçudan ayıran temel özelliklerinden birisi de mukayeselerle ve tarihi örneklerle zenginleştirdiği düşüncesinin derinliğini aksiyona ve çözüm önerilerine taşıyabilmesidir. Kâzım Berzeg, yıllar evvel ülkemizde çokça bilinmeyen ombudmanlık müessesesini gündeme taşıyabilmiş, başkanlık sistemi üzerine çalışmalarda bulunmuş, tarım konusunda önerilerde bulunmuş ve bunu mülkiyet hakkına ve diğer hak ve hürriyetlere dayalı bir biçimde yapmış, en kritik ve zor zamanlarda dahi özgürlükleri savunmuş, ülkemizdeki yargı veya herhangi bir vesayet sistemine karşı çıkmış, evrensel bir bakış açısını yakalayabilmiş, insan hakları üzerine çabalamış aydın bir hukukçudur. Onun düşünce sistemini ve düşünce kodlarını anlayabilmek ve anlatabilmek; onun mücadelesini ve mirasını yaşatabilmek ülkemiz ve bölgemiz adına çok ciddi kazanımlar sağlayacaktır. Bu vesileyle, yazıma son verirken, saygıdeğer meslek üstadımı saygı ve minnetle anıyorum.

Kaynakça

- Berzeg, Kâzım (2019), *Liberalizm Demokrasi Kapıkulu Geleneği*, Liberte Yayınları, 3. Baskı.
- Berzeg, Kâzım (2008), "Anayasa Mahkemesi'ne 'artık yeter' denmeli", *Anlayış Dergisi*, Kasım 2008, Sayı 66, Hür Fikirler Kazım Berzeg Arşivi (www.hurfikirler.com)
- Berzeg, Kâzım (2012) Liberal Düşünce ve Topluluğu, *Liberal Düşünce*, Yıl 17, Sayı 68, Güz 2012, ss.51-68.
- Berzeg, Kâzım (1996), Neden Liberalim?, *Liberal Düşünce*, Sayı 1, (Kış 1996), [S.15-27].
- Berzeg, Kâzım (2012), "Darbe Anayasaları Hukuken Yok Hükmündedir", 1.5.2012, Kâzım Berzeg Arşivi, HürFikirler.com.
- Berzeg, Kâzım (1997), "Beethoven, Çağdaşlık, Laiklik, İslamcılık, Osmanlıcılık Hakkında", *Liberal Düşünce*, Sayı 6, Bahar 1997, ss.89-93.
- Berzeg, Kâzım (1999), "Klasik Liberalizmin Somut Örneği: Amerikan Anayasası, Başkanlık Sistemi ve Türkiye İçin Yeni Anayasa", *Yeni Türkiye Dergisi*, Ocak- Şubat 1999, Sayı 25 Liberalizm; s.500.
- Berzeg, Kâzım (1997), "Türkiye Kapıkulu Geleneğini Aşıp Demokratikleşecek", 12 Şubat 1997, Hür Fikirler Kazım Berzeg Arşivi (www.hurfikirler.com)
- Berzeg, Kâzım (1999), "Liberalizm Üzerine Çeşitlemeler", *Yeni Türkiye Dergisi*, Ocak-Şubat 1999, Yıl 5, Sayı 25, ss. 595 – 624.
- Mehdi Nüzhet Çetinbaş, "Yalnız Şövalye Kâzım Berzeg", *Ajans Kafkas*, 8 Şubat 2016 [http://ajanskafkas.com/gorus/yalniz-sovalye-Kâzım-berzeg/](http://ajanskafkas.com/gorus/yalniz-sovalye-Kazim-berzeg/)
- Özipek, Bekir Berat (2016), "Kâzım Berzeg'i Tanır mısınız?", *Liberal Düşünce*, Sayı 81, Kış 2016, ss. 12-14.
- Yayla, Atilla (2016) "Kâzım Berzeg'in Ardından", *Liberal Düşünce*, Sayı 81, Kış 2016, ss. 10-14.
- 2019 Düşünce Kuruluşları Endeksi, Liberal Düşünce Topluluğu web sayfası, <http://www.liberal.org.tr/sayfa/2019-dusunce-kuruluslari-endeksi,789.php>